

УДК: 159.953

© Акрітїду Е.О., 2015 р.

orcid.org/0000-0002-7861-9079

Е.О. Акрітїду
Українська інженерно-педагогічна
академія, м. Харків

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПАМ'ЯТУВАННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТЕКСТІВ СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ

Стаття присвячена проблемі дослідження збереження та забування професійної інформації в залежності від різних умов запам'ятовування при безпосередньому відтворенні, відстроченому на 14 днів відтворенні, і відстроченому на місяць відтворенні. Досліджувалася роль мотивації особистості у визначенні ефективності запам'ятовування та збереження професійних текстів. Міра інтелектуальної активності, необхідної для виконання поставлених завдань, була критерієм при складанні різних умов завдань у дослідження мимовільного запам'ятовування.

Ключові слова: пам'ять, збереження, мимовільне запам'ятовування, довільне запам'ятовування, безпосереднє відтворення, відстрочене відтворення, навчальна мотивація.

Э.О. Акритиду ВЛИЯНИЕ УЧЕБНЫХ ЗАДАЧ И ОСОБЕННОСТЕЙ МОТИВАЦИИ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗАПОМИНАНИЯ, ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ И СОХРАНЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ СТУДЕНТАМИ- ПСИХОЛОГАМИ

Статья посвящена проблеме исследования запоминания и сохранения профессиональной информации в зависимости от разных условий запоминания при непосредственном воспроизведении, отсроченном на 14 дней воспроизведении, и отсроченном на месяц воспроизведениях. Исследовалась роль мотивации личности в определении эффективности запоминания и сохранения профессиональных текстов. Степень интеллектуальной активности, необходимой для выполнения поставленных задач, была критерием при составлении различных условий задач в исследовании произвольного запоминания.

Ключевые слова: память, сохранение, произвольное запоминание, произвольное запоминание, непосредственное воспроизведение, отсроченное воспроизведение, учебная мотивация.

Е.О. Akritidu INFLUENCE OF EDUCATIONAL PROBLEMS AND FEATURES OF MOTI- VATION ON EFFICIENCY OF STORING, REPRODUCTION AND PRESER- VATION OF PROFESSIONAL TEXTS BY STUDENTS-PSYCHOLOGISTS

The article is devoted to the problem of research of preservation and the forgetting of professional information depending on the different terms of the memorizing at the direct reproducing, deferred on 14 days reproducing, and deferred on a month reproducing. Also investigated the role of the motivation of the person in determining the efficiency of saving and maintaining professional texts. The degree of intellectual activity needed for the tasks was the criterion of making the tasks of various conditions in the study of involuntary memory.

Keywords: memory, saving, involuntary memorizing, arbitrary memorizing, immediate reproducing, deferred reproducing, learning motivation.

Ефективно запам'ятовування професійної інформації є основою досягнення успіху в процесі навчальної діяльності та основою подальшого вдосконалення на професійному рівні. Здатність ефективно вирішувати поточні навчальні та професійні задачі залежить повною мірою від здатності людини використовувати можливості своїх пізнавальних процесів, серед яких пам'ять відіграє найважливішу роль. Мотиваційна сфера також не менш важлива, вона спричиняє стимулюючу дію на протікання когнітивних процесів, зокрема на процеси пам'яті. Пам'ять постійно організує нову інформацію таким чином, щоб вона відповідала умовам життя та мотиваційно-ціннісній сфері особистості. Отже необхідно виявити чинники, що впливають на ефективність запам'ятовування та збереження інформації, спираючись на мотиваційні особливості студентів, та використати цю інформацію при організуванні навчального процесу.

До проблеми пам'яті, до визначення чинників, які складають основу успішного запам'ятовування, збереження, відтворення, зверталися представники різних напрямків, але ця проблема й до сьогодні залишається актуальною. Існують різні підходи до вивчення пам'яті: інформаційний (Д. Бродбент, Дж. Міллер, С.П. Бочарова та ін.), структурно-функціональний (В.П. Зінченко, У. Найссер, Дж. Сперлінг та ін.) та інші. У вітчизняній психології був започаткований та розвивався діяльнісний (П.І. Зінченко, А.О. Смірнов) та особистісний (Г.К. Серета, В.Я. Ляудіс, О.М. Лактіонов та ін.) підходи, в яких змістовно та ґрунтовно розкривався зв'язок пам'яті та мотивації [2; 7]. Представниками теорії діяльності, а саме П.І. Зінченком, О.М. Леонтьєвим, О.Р. Лурією, Г.К. Серетою, А.О. Смирновим, Т.Б. Хомуленко було доведено, що ефективність мимовільного запам'ятовування залежить від змісту діяльності суб'єкта, а також докладно вивчався зв'язок процесів пам'яті та мотиваційної сфери [4; 5; 8 – 11]. Г.К. Серета стверджував, що мотиваційно-сміслова сфера особистості, орієнтація на майбутнє є відправною і дефінітивною характеристикою процесів пам'яті, що задає напрямок руху інформації, організовує специфіку її сприйняття, впливає на її запам'ятовування і збереження [8].

Однак визначення ефективності запам'ятовування саме професійної інформації при довільному, різних задачах мимовільного запам'ятовування, залежності запам'ятовування та збереження професійної інформації від впливу мотивів, ставлення до професії, яка опановується, докладно не вивчалось. Тому поглиблення вивчення цього питання дасть можливість визначити особливості, сприятливі умови ефективного запам'ятовування та тривалого збереження професійної інформації.

Об'єктом дослідження є процеси запам'ятовування та збереження. Предметом дослідження є вплив навчальних завдань та особливостей мотивації на ефективність запам'ятовування, відтворення та збереження професійних наукових текстів. Мета дослідження – виявити вплив навчальних завдань та особливостей мотивації на ефективність запам'ятовування, відтворення та збереження професійних наукових текстів.

Задачі дослідження:

1) дослідити і порівняти особливості безпосереднього відтворення наукових текстів в різних групах за різних умов запам'ятовування;

2) дослідити і порівняти особливості відстроченого на 14 днів та відстроченого на один місяць відтворення наукових текстів в різних групах за різних умов запам'ятовування.

3) виявити вплив мотиваційних особливостей на запам'ятовування та збереження професійних текстів.

Відповідно до мети дослідження, вибірку склали студенти факультетів психології. В якості стимульного матеріалу був обраний професійний текст, в якому були описані теоретичні положення теорії А. Маслоу, з якими студенти вже ознайомилися в своїй навчальній програмі. У дослідженні взяли участь 150 осіб, у віці 19-22 років студенти 3-х і 4-х курсів факультетів психології ВНЗ м. Харкова. В загальній вибірці було виділено три групи за умовами завдання, пов'язаного з різним змістом діяльності. Першій групі ставилося завдання впізнати теорію і автора теорії. У тексті не було явних вказівок і характерних для даної теорії формулювань. Другій групі – виявити, які істотні аспекти теорії А. Маслоу в тексті відсутні. Третя група виконувала мнемічну задачу.

Хід експерименту. Після прочитання тексту кожним випробовуваним, випробовуваних просили відтворити всю інформацію максимально повно. Про необхідність повторного відтворення текстів випробовувани не були обізнані. Через 14 днів і через місяць після безпосереднього відтворення, випробовуваних знову просили відтворити текст, з яким вони працювали, якомога повніше і точно.

Для аналізу відтвореного тексту застосовувався кількісно-якісний метод аналізу текстів, а саме метод блочно-схематичного аналізу [3]. Для

дослідження навчальної мотивації особистості, ставлення до обраної професії використовувалися наступні методи: методика діагностики навчальної мотивації студентів (А.А. Реан і В.А. Якунін, модифікація Н.Ц. Бадмаєвої); особистісний опитувальник «Мотивація успіху» Т. Елерса; методика діагностики спрямованості навчальної мотивації (Т. Д. Дубовицька); суб'єктивне шкалування для визначення ставлення, міри задоволеності обраною професією.

Аналіз результатів. Розглянемо результати відтворення і збереження основних та другорядних блоків у всіх групах при безпосередньому і двох відстрочених відтвореннях. Нижче в таблиці 1 представлені результати відтворення тексту А. Маслоу в усіх групах при безпосередньому відтворенні, при відстроченому на 14 днів відтворенні і при відстроченому на місяць відтворенні.

Таблиця 1

Значущість відмінностей відтворення та збереження тексту між трьома групами при безпосередньому та відстрочених відтвореннях (критерій U Манна-Уїтні)

Назва групи	Основні блоки (12 блоків)		Другорядні Блоки (9 блоків)		Загальна кількість блоків (21 блок)	
	Друга група	Третя група	Друга група	Третя група	Друга група	Третя група
Безпосереднє відтворення						
Перша	2,75**	4,89**	2,10*	4,87**	2,78**	5,56**
Друга		2,75**		3,11**		3,69**
Відстрочене відтворення через два тижні						
Перша	2,07*	3,10**		3,24**		4,16**
Друга				2,55*		2,28*
Відстрочене відтворення через місяць						
Перша		2,24*		4,31**		3,12**

Примітки: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.

Порівняння ефективності відтворення тексту після виконання різних пізнавальних задач (перша і друга групи) показало, що, безпосереднє та відстрочене відтворення тексту значно ефективніше у другій групі ($p < 0,05$). Це пов'язано з більш ретельним аналізом тексту у другій групі: необхідність виділити, які суттєві положення теорії А. Маслоу відсутні у тексті, вимагала від досліджуваних не тільки гарного знання теорії, а й глибокого аналізу тексту.

Між досліджуваними першої та третьої груп отримані значущі від-

мінності в ефективності відтворення всього тексту при безпосередньому та відстрочених відтвореннях: запам'ятовування ефективніше при виконанні мнемічної задачі. Ймовірно, це пов'язано з тим, що, по-перше мнемічна задача супроводжувалась цілеспрямованою активністю досліджуваних, а по-друге, довільне запам'ятовування є звичним способом добування знань у навчальній діяльності, і не викликало труднощів. А при мимовільному запам'ятовуванні у досліджуваних могли викликати труднощі під час виконання задач. До того при ідентифікації теорії та її автора досліджувані були більшою мірою націлені на пошук положень, які б допомогли виконати завдання, замість того, щоб вдумливо читати весь текст й аналізувати його зміст.

Порівняння ефективності відтворення тексту досліджуваними другої та третьої груп показало, що безпосереднє та відстрочене на 14 днів відтворення другорядної інформації ефективніше в третій групі. Адже мнемічна задача спрямована на аналіз усього тексту, а пізнавальна задача – на аналіз основного змісту. Оскільки довільне запам'ятовування є звичним способом навчальної діяльності і змістовний аналіз у комбінації з мнемічною задачею дає кращий результат, ніж просто виконання пізнавальної задачі.

Розглянемо також вплив навчальної мотивації особистості, ставлення до обраної професії на ефективності запам'ятовування та збереження тексту. Для визначення впливу незалежних змінних (змінних мотиваційної сфери) на залежну змінну (показників відтворення тексту) був застосований метод множинної лінійної регресії. У множинній лінійній регресії використовувався покроковий метод, який вказує на те, яка змінна має найбільший вплив на відтворення тексту після кожного кроку (без диференціації на різні групи).

При безпосередньому відтворенні найбільш значуща змінна, що впливає на запам'ятовування основних і загальної кількості блоків, – це задача, дещо менший вплив має внутрішня мотивація, а ще менший – комунікативний мотив. Виключені змінні за методикою регресійного аналізу, також впливають на залежну змінну, але трохи розрізняються в основних блоках і в загальній кількості блоків. Розглянемо вплив вище перелічених змінних на відтворення основних і загальної кількості блоків детальніше.

Відтворення основної інформації і тексту в цілому перш за все визначається особливостями задачі в кожній групі: вони визначали характер, ретельність аналізу, міру інтелектуальної активності досліджуваних, направленої на ті або інші блоки, що стало вирішальним чинником для запам'ятовування матеріалу. Внутрішня спрямованість навчальної діяльності, комунікативний аспект навчальної діяльності, бажання впоратися із

цим завданням краще за інших і отримати визнання мали значення при роботі досліджуваних з текстом, і вплинули на запам'ятовування та відтворення основних блоків. На другому кроці змінна внутрішньої мотивації впливає на запам'ятовування та відтворення основної інформації і всього тексту. Запам'ятовування тексту пов'язане з тим, що воно спонукається внутрішніми, особистісними цілями навчальної діяльності, при яких зміст учбового предмету виступає одночасно і мотивом, і метою. Також згідно з отриманими результатами на третьому кроці на ефективність відтворення основних блоків, загальної кількості блоків впливає комунікативний мотив. Ймовірно, за допомогою обговорення інформації досліджувані за-своювали основні положення теорії А. Маслоу при її вивченні, знання могли бути для досліджуваних засобом зміцнення комунікативних зв'язків в групі, демонстрацією своєї компетентності і успішності. І отже в дослідженні також комунікативний мотив, як і при освоєнні теорії, вплинув на збереження основної інформації.

Вплив різних мотивів на відтворення другорядних блоків здійснюється також у три етапи: на першому – найбільший вплив має задача, на другому – внутрішня мотивація, а на третьому – навчально-пізнавальний мотив. Отже, вирішальним чинником у відтворенні другорядної інформації є також задача, та на другому кроці – змінна внутрішньої мотивації вплинула на ефективне відтворення другорядної інформації. Внутрішня мотивація пов'язана з пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням, що отримується від процесу пізнання, вона відображає зацікавленість досліджуваних в знаннях, бажання вчитися, при цьому метою навчання є саме внутрішні причини, що значною мірою вплинуло на зацікавленість досліджуваних в другорядній інформації, і як наслідок – на її запам'ятовування. На третьому етапі – лише навчально-пізнавальний мотив впливає на відтворення другорядних блоків. Наявність зацікавленості в знаннях, в покращенні результатів навчальної діяльності, прагнення більш детально вивчити теорію А. Маслоу сприяє запам'ятовуванню другорядної інформації, яка є невід'ємною частиною навчального процесу.

Слід зазначити, що у досліджуваних з високим показником навчально-пізнавального мотиву і з середнім, відтворення другорядних блоків значущо відрізняється (20,77; $p < 0,005$ і 10,44; $p < 0,01$) у трьох групах згідно з непараметричним критерієм Крускала-Уолліса для більш, ніж двох незалежних вибірок. Найбільш ефективне відтворення другорядних блоків в третій групі, а найменше – в першій. При довільному запам'ятовуванні другорядні блоки складали предмет діяльності досліджуваних, так само як і основні блоки, тому вони були проаналізовані в більшій мірі, ніж в інших групах. У другій групі досліджувані були спрямовані на відокремлення основних положень тексту та їх аналіз, тому навіть

при високому навчально-пізнавальному мотиві не могли зосередитися повною мірою на другорядних положеннях тексту, а в першій групі – другорядні положення були проаналізовані ще в меншій мірі у зв'язку з тим, що вони не сприяли досягненню мети діяльності. Так, особливості роботи з текстом в кожній групі, незалежно від високого і середнього вираження начально-пізнавального мотиву зумовили ефективність запам'ятовування другорядних блоків.

При відстроченому на 14 днів відтворенні, лише задача впливала на відтворення основних, другорядних, загальної кількості блоків. Мнемічна, чи то пізнавальна задача з двома різними завданнями, а саме міра інтелектуальної активності, ретельність аналізу матеріалу зумовили ефективність відстроченого відтворення тексту.

При відстроченому на місяць відтворенні, провідне значення у відтворенні другорядних та загальної кількості блоків мала також задача. А на відтворення основних блоків мали вплив, такі змінні як: «задоволеність вибором професії», та «зацікавленість психологією».

І знову виявлен вирішальний вплив задачі на відтворення всіх блоків. Отже саме задача є головним чинником, який впливає на ефективність безпосереднього та двох відстрочених відтворень, адже задача обумовлює інтелектуальну та пізнавальну діяльність досліджуваних при запам'ятовуванні. Також задоволеність вибором професії (на другому кроці), зацікавленість психологією (на третьому кроці) є чинниками, які визначають відстрочене збереження основної інформації. Вплив задоволеності вибором професії на відтворення основних блоків первинен за вплив зацікавленості психологією, у зв'язку з тим, що задоволеність вибором професії більш фундаментальне поняття, яке відображає те, на скільки професія, що вивчається, приймається в систему досвіду людини, і входить в подальші професійні плани. Наявність інтересу досліджуваних до психології (до змісту тексту зокрема), задоволеність вибором своєї професії, говорить про те, що інформація, яка складала головний зміст діяльності, має для досліджуваних достатнє пізнавальне значення, пізнавальний інтерес, її запам'ятовування стало наслідком бажання застосувати ці знання в майбутній діяльності, та наслідком позитивного відношення до професії: діяльність, яка осмислена, позитивно сприймається, сприяє запам'ятовуванню інформації що до неї відноситься.

Різна міра вираженості задоволеності вибором професії у досліджуваних визначила різну продуктивність запам'ятовування: при високому показнику задоволеності вибором професії між першою і другою групами виявилися значущі відмінності по відтворенню основних блоків, відтворення яких переважає в другій групі (критерій U Манна-Уїтні, 2,04, при $p < 0,05$). Ймовірно, це пов'язано з тим, що при високому рівні задоволеності

сті професією зацікавленість досліджуваних більше проявляється у завданнях, які вимагають значних інтелектуальних зусиль, в яких вже отримані знання можуть бути максимально застосовані. Коли завдання досить просте (як в першій групі), і матеріал не викликає пізнавального інтересу, його збереження менш ефективно. При середньому рівні задоволеності вибором професії, за методом Круска-Уолліса між всіма групами отримані значущі відмінності ($8,25; p < 0,01$). Так, відтворення тексту при середньому рівні задоволеності вибором професії найбільш ефективно в третій групі, а найменш – в другій. Ймовірно, це пов'язано з тим, що при показнику середнього рівня задоволеності вибором професії, досліджувані не прагнуть глибокого пізнання, і тому краще вирішують більш звичні завдання (такі як запам'ятати текст). Тоді як завдання першої групи є для них менш "привабливим", а другої – ще менше, оскільки вони вимагають більш досконалішого аналізу тексту. Отже найбільш ефективним є відтворення та збереження тексту (зокрема основної інформації), якщо зміст задачі є цікавим та сприяє реалізації професійних здібностей, прояву професійної спрямованості (що підтверджує інтенціональну тенденцію, описану Г.К. Середой), тобто коли задача та мотив збігаються в своєму значенні для суб'єкта.

Висновки.

1. При безпосередньому відтворенні мнемічна задача внаслідок постанови на максимально повне запам'ятовування забезпечує більш ефективне запам'ятовування професійного тексту (особливо другорядної інформації) ніж пізнавальна.

2. При відстрочених відтвореннях результати збереження тексту при виконанні складної пізнавальної задачі наближаються до результатів довільного запам'ятовування, що узгоджується з висновками П.І. Зінченка, який стверджував, що при активній інтелектуальній діяльності результати мимовільного запам'ятовування можуть бути близькі до результатів довільного. За умов діяльності, яка супроводжувалася більшою інтелектуальною активністю, збереження після мимовільного запам'ятовування є більш ефективним.

3. Саме задача, незалежно від виду запам'ятовування, є головним чинником, який впливає на ефективність зберігання професійного тексту, його безпосереднього та двох відстрочених відтворень, обумовлюючи інтелектуальну та пізнавальну активність при запам'ятовуванні. Наступним чинником, який впливає на ефективність запам'ятовування і безпосереднє відтворення, є внутрішня мотивація: розуміння значущості учбового матеріалу. Комунікативний мотив впливає на запам'ятовування основного змісту тексту, а навчально-пізнавальний сприяє запам'ятовуванню другорядного змісту, який збагачує наявні знання. При

відстроченому на місяць відтворенні задоволеність вибором професії, виражений інтерес до психології забезпечили збереження основної інформації, яка складала головний зміст діяльності.

Проведене дослідження не висчерпує усіх аспектів проблеми мотиваційних особливостей запам'ятовування та збереження професійних текстів. Перспективою подальших досліджень може бути виявлення впливу різних видів мотивації на збереження професійної інформації не тільки психологів, а й майбутніх фахівців з різних галузей.

Література

1. Бочарова С.П. Психология и память. Теория и практика для обучения и работы / С.П. Бочарова. — Х.: Гуманитарный центр, 2007. — 384 с.
2. Дусавицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности / А.К. Дусавицкий. — Изд. 2-е, испр. и доп. — Х., 2008. — 216 с.
3. Занков Л.В. Память / Л.В. Занков. — М.: Учпедгиз, 1949. — 176 с.
4. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание / П.И. Зинченко. — М.: АПН РСФСР, 1961. — 562 с.
5. Зинченко П.И. Исследования психологии памяти / П.И. Зинченко // Проблемы психологии памяти. — Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1969. — С. 35-39.
6. Зинченко Т.П. Память в экспериментальной и когнитивной психологии / Т.П. Зинченко. — СПб.: Питер, 2002. — 320 с. — (Серия «Мастера психологи»).
7. Иванова Е.Ф. Учебно-методические указания для студентов отделения психологии по курсу общей и экспериментальной психологии «Методы анализа воспроизведения текстов» / Е.Ф. Иванова. — Х.: ХГУ, 1991. — 43 с.
8. Серeda Г.К. Избранные психологические труды / Г.К. Серeda. — Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. — 352 с.
9. Смирнов А.А. Избранные психологические труды. В 2-х тт. / А.А. Смирнов. — М.: Педагогика, 1987. — Т.2. — 344 с.
10. Хомуленко Т.Б. Особливості стихійного та цілеспрямованого формування вищих форм пам'яті / Т.Б. Хомуленко. — Вісник ХДУ. — Серія Психологія. — 1999. — № 439. — С. 57-65.
11. Хомуленко Т.Б. Развитие высших форм памяти / Т.Б. Хомуленко. — Х.: ХГПУ, 1998. — 222 с.